

YOSHLARIMIZNING MILLIY O‘ZLIGINI ANGLASHIDAGI VA MADANIYATLARARO MULOQOTNING SHAKLLANISHIDA TARIXIY MUTAFAKKIRLARNING TUTGAN O‘RNI

Nosirov Rashod Adilovich

Toshkent davlat transport universiteti,
“Xalqaro ommaviy huquq” kafedrası professori

Temirova Svetlana Vladimirovna

Toshkent davlat transport universiteti
“Xalqaro ommaviy huquq” kafedrası katta o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada yoshlarimizni milliy o‘zligimizni anglash, hamda madaniyatlararo muloqotni shakllantirishdagi tarixiy allomalarimiz ta’limotining ahamiyati. Shu bilan birga ijtimoiy munosabatlar doirasida Beruniy, Ibn Sino, Forobiylarning o‘ziga xos qarashlari ilgari surganligi, xususan, buyuk mutaffakirlarimizning qarashlarining, bugungi kun yoshlar ta’lim-tarbiyasidagi ahamiyati tahlil etilgan.

***Kalit so‘zlar:** Yoshlar, milliy o‘zlik, inson, jamiyat, madaniyat, xilma-xillik; ijtimoiy munosabatlar.*

ABSTRACT

In three articles, the importance of the knowledge of our historical scholars in understanding our national identity and observing intercultural communication among our youth. The unique views of Beruni, Ib Sina, and Farobis, the views of our thinkers, and their importance in today's education were analyzed.

***Key words:** Youth, national identity, human, society, culture, diversity; social relations.*

KIRISH

Barchamizga ma’lumki, Markaziy Osiyo uyg‘onish davri (Renessans) davri falsafasida buyuk qomusiy olimlari Beruniy, Ibn Sino, Forobiy va boshqa mutafakkirlarimizni ilmlari aloxida kasb etadi. Mutafakkirlarimiz dunyoqarashiga islom tamoyillaridan biri bo‘lgan. Allohga, farishtalarga e’tiqod yaqin. Xudoga e’tiqod birinchi sabab haqidagi ta’limot "Mehribon shahar aholisining munosabati" risolasida rivojlantirilgan. Beruniy, Ibn Sino, Forobiy meroslarining madaniyatlararo muloqotdagi o‘rni mazkur risolaning “Farishtaning zohiri haqida” bo‘limida farishtalar masalasiga bag‘ishlangan. Agar islomda o‘rnatilgan boshqa asoslar haqida gapiradigan bo‘lsak, Beruniy, Ibn Sino, Forobiy falsafasida “oxirot”ga e’tiqod

alohida ta'riflangan. Alloma ruh tanadan oldin yashay olmasligini, ruh tana bilan birga halok bo'lishini ta'kidlagan bo'lsa-da, yaxshi odamlarning ruhi abadiy, degan xulosaga keladi. "Insonning ruhi borliqning shunday ilg'or darajasiga ko'tariladiki, unga hayot beriladi, u mavjud bo'lishi uchun materiya kerak emas... u materiyadan ajralgan narsalar bilan qo'shib, shu tariqa abadiy yashaydi"¹.

Beruniy, Ibn Sino, Forobiy mantiqiy va gnoseologik qarashlarining mafkuraviy manbalari haqida gapirganda, bizningcha, ikki omilni hisobga olish zarur. Birinchisi: mutafakkir yashagan ilmiy-madaniy muhit. Bunda gap arab istilolari va uzoq davr falsafiy va mantiqiy tafakkur taraqqiyotini belgilab bergan islom dinining paydo bo'lishi haqida ketmoqda. Va ikkinchi nuqta: qadimgi yunon mutafakkirlari asarlarining arab tiliga tarjimasini, bu ham o'rta asr musulmon dunyoqarashining falsafiy tafakkurining butun tarixiga ta'sir ko'rsatdi, bu yerda qadimgi yunon mutafakkirlari - Aflotun va Arastuning g'oyalari o'z davrida unumli zamin topdi"².

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Abu Nasr Forobiy ma'naviy merosining g'oyaviy yo'nalishini to'g'ri tushunish uchun o'sha davrdagi tarixiy vaziyatni bilish kerak. Buning uchun dunyodagi eng yirik tarixiy voqealarning burilish nuqtasini hisobga olish muhimdir. Islom dinining kirib kelishi bilan VIII asrda O'rta Osiyoda ijtimoiy-siyosiy vaziyat va ma'naviy hayotda tub o'zgarishlar davri boshlandi. Umuman olganda, islom dinini qabul qilgan ko'plab musulmon mamlakatlarida, jumladan, O'rta Osiyoda ilg'or sivilizatsiya belgilari kuzatilib, ular asosida ma'naviy madaniyat ravnaq topdi. Arab xalifaligining gullagan davrida musulmon Sharqi sivilizatsiyasi o'sha davrdagi G'arbiy Yevropa madaniyatiga qaraganda dunyoviy bilimlar va ilmiy yangiliklarning ancha keng tarqalishi bilan ajralib turardi. Islom madaniyatining tarqalishi tufayli O'rta Osiyoda ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy madaniyatga kuchli turtki berdi. Turkiy tilda arab tili va arab adabiyotining tarqalishi VIII asrdan boshlab bu hududga islom dinining kirib kelishi bilan bog'liq.

Mutafakkir ma'naviy ongiga, ijtimoiy-siyosiy qarashlariga ta'sir ko'rsatgan omillar o'sha davrdagi islom xalifaligi asoslarini larzaga keltirgan ozodlik harakatlari, xalqning ma'naviy qadriyatlari, turkiy etnik kelib chiqishi, uning 52 urug' bilan yaqin aloqasi bo'ldi. Jamiyatga doimo zarur bo'lgan narsa milliy o'zlikdir, chunki davlatning yaxlitligi jamiyatdagi millat va ziyolilarning fuqarolik o'ziga xosligiga bog'liq. Abbas Mahmud Akkad Forobiyning tilga olingan kitobi haqida: "Beruniy, Ibn Sino, Forobiyning boshqa musulmon faylasuflaridan farqi shundaki, u siyosatni

¹ Al-Farabi on the Perfect State: Abū Naṣr Al-Fārābī's Mabādi' Ārā Ahl al-Madīna al-Fāḍila. A revised text with introduction, translation and commentary by Richard Walzer. Oxford, Clarendon Press, 1985. p. 569.

² Сулаймонов Б.С. Логико-гносеологические воззрения Абу Насра Фараби: диссертация ... кандидата философских наук. - Душанбе, 2016. - 146 с.

sof falsafiy bilimlar nuqtai nazaridan ko'rib, o'rgana oldi. U davlat boshqaruvining eng ideal shaklini tasavvur qildi va uni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan axloqiy meyorlar va siyosiy tamoyillarni o'rnatdi. U hukmdor va hukmdorning maqsadlarini aniq belgilab bergan. U yovuz va axloqsiz jamiyatni qattiq tanqid qildi. Zero, bularning barchasi Al-Forobiyning daholik darajasi, fikr erkinligi yaqqol namoyon bo'lganidan dalolat beradi", deydi u.

Milliy o'zlikni anglash avlod (xalq)ning ma'naviy darajasidan kelib chiqadi, u orqali namoyon bo'ladi va amalga oshiriladi. Avlodning ma'naviy saviyasi milliy tarbiya, diniy savodxonlik, tarixni bilish, aqliy faoliyat, madaniyat, qobiliyat, san'at, bilim, mehnatsevarlik asosida ko'rinadi. Ma'naviy saviyasi yuqori bo'lgan jamiyatda millatning fuqarolik va shaxsiy o'ziga xosligi, uni qo'llab-quvvatlovchi ziyolilar doimo bo'ladi. Aksincha, poraxo'rlikka o'rganib qolgan muhitda milliy o'zlik, hatto, fuqarolik o'ziga xosligi ham bo'lmaydi. o'sib kelayotgan avlodning ichki dunyosi millat xarakteriga yot bo'lgan narsalarning yuzaga kelishi tufayli tarixiy an'anadan (milliy o'zlikni anglash va shaxsiy o'zlikni anglash yo'lidan) ajraladi. Abu Nasr Forobiy fikricha, «Har bir inson o'z tabiatiga ko'ra shunday tuzilganki, u yashash va oliy darajadagi yetuklikka erishmoq uchun ko'p narsalarga muhtojlik sezadi, uning bir o'zi esa bunday narsalarni qo'lga kiritolmaydi. Shu bois ularga ega bo'lishda kishilik jamoasiga ehtiyoj tug'iladi... shu sababli yashash uchun zarur bo'lgan, kishilarni bir-biriga yetkazib beruvchi va o'zaro yordamlashuvchi ko'p kishilarning birlashuvi orqaligina odam o'z tabiati bo'yicha intilgan yetuklikka erishuvi mumkin. Bunday jamoa a'zolarining faoliyati bir butun holda ularning har biriga yashash va yetuklikka erishmoq uchun zarur bo'lgan narsalarni yetkazib beradi»³.

O'zbek xalqi hikmatlarida milliy o'zlikni anglash, fuqarolik o'zligini anglash, millat va jamiyat birligi, avlod tarbiyasi bilan bog'liq mazmunli gap bor. Ya'ni, bolani jamiyatga, davlatga, yurt manfaatlariga yo'naltirish birinchi navbatda, oila zimmasidadir. Milliy o'zlikni anglashning ildizlari oiladagi milliy an'analardan iborat. O'zbek xalqi milliy urf-odatlarining qadr-qimmatini uning tarixiy vazifasida, an'ananing tarixiy vazifasi esa har bir oilaning uy-joyi doirasida avlodlarni tarbiyalovchi yaxlit tushunchada, manfaatlar asosidagi mavqe va maqsad mushtarakligidadir. O'zbek xalqi hayotida an'ana o'ziga xoslikni birlashtiruvchi, davom ettiruvchi, saqlaydigan va himoya qiluvchi dunyodir. Bu oila birligidan boshlanadi, milliy o'zlikni oqlash bilan shakllangan. Oila tarbiyasi an'anaga bo'ysunsa, milliy an'ana tartibga solish, saqlash, shakllantirish va davom ettirish funksiyasini bajaradi. O'zbek xalqi milliy an'anasi ijtimoiy ongning barcha

³ Форобий Абу Наср. Фозил одамлар шахри.-Тошкент: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993.- Б.186.

shakllarini shaxs va milliy o'ziga xoslik doirasida birlashtirish qudratiga ega. Shuning uchun ham an'ana xalqimizning din va hayotdan orttirgan (to'plagan) tajribasi, o'ziga xos bilim namunasidir.

Mashhur olim Abdul Hasan Bayhakiy (996-1077) ta'kidlaganidek, "Islom olamida Abu Nosirga teng keladigan shaxs hali tug'ilmagan". Alloma dinga oid risolasida "Har kim o'z oldiga qo'ygan maqsadiga din yordamida erishadi".- deydi. U islom falsafasiga "Fozil din" atamasini kiritdi. Biroq, bu ma'lum bir dinga ishora qilmaydi. Shunga qaramay, mutafakkir o'z davrining dolzarb va o'tkir falsafiy, ijtimoiy-siyosiy g'oyalarini teran ifodalagan. U turli bilim sohalarini qamrab olgan boy ilmiy meros qoldirdi.

An'ana o'zbek xalqining milliy o'ziga xosligi va ziyolilarimizning shaxsiy o'ziga xosligi, jamiyatda shaxsning shakllanishiga mas'ul ekanini, an'anaga egalik qilish, asrab-avaylash va keyingi avlodga yetkazish avlodlarning burchi ekanini vaqt isbotlamoqda. Uning milliy urf-odatlarini rad etgan, uning qadr-qimmatini chuqur anglamagan, din va an'anani bir-biriga qarama-qarshi qo'ygan avlod o'zi yetishib chiqqan muhitdan ichki va tashqi tomondan ajralgan holda qoladi. An'anadan ichki begonalashish jamiyat va davlatdan begonalashish demakdir.

Jamiyatda milliy o'ziga xoslik bo'lmasa, avlod ichida fuqarolik o'ziga xoslik, shaxsiyat, shaxsiy o'ziga xoslik bo'lmaydi. Shaxsiy daraja milliy va fuqarolik orqali namoyon bo'ladi. Agar ziyolilar o'zligining milliy o'zlikni mustahkamlovchi asosiy xususiyatlariga to'xtaladigan bo'lsak, bular – milliy ong, millatparvarlik, vatanparvarlik, birdamlik, mardlik, qahramonlik, bag'rikenglik, savodxonlik, samimiylik, halollik, poklik, intizom, qobiliyat, mahorat, eshituvchanlik, shaxsiyat va boshqalar. Yuqorida aytib o'tganimizdek, millat ziyolilarida bilim, tarix saboqlari, shaxsiyatni shakllantirish tajribasi bor. Tarixsiz o'ziga xoslik yo'q, unda davlatning asosiy qadriyatlari asrlar davomida shakllangan, shaxsiy fazilatlar va milliy qadriyatlar mujassam bo'lgan dunyo mavjud emas. O'zbek xalqidagi milliy o'ziga xoslik har bir shaxs tomonidan ushbu qadriyatlarni singdirishdan kelib chiqadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, Beruniy, Ibn Sino, Forobiy ijtimoiy-siyosiy falsafasining juda dolzarb masalasi inson, uning ma'naviy va ijtimoiy tabiatidir. U insonga insonparvarlik nuqtai nazaridan qaragan va o'z davridan ancha ilgari ketgan xulosalar qilgan. Insonning "tabiiy beshigi"dan chiqishi, uning fikricha: "Inson ongli va aqlli bo'lib tug'ilmaydi, balki ongli va oqilona tug'iladi. Inson aql-zakovatga amaliy faoliyat orqali erishadi".

Beruniy, Ibn Sino, Forobiyning ijtimoiy-axloqiy va estetik ta'limotida qadimgi yunon mutafakkirlari – Arastu va Aflotunlarning falsafiy, ijtimoiy-siyosiy merosi o'z aksini topgan. Alloma ularning eng muhim g'oyalarini oldi, ijodiy qayta ishladi,

jamiyat, davlat, axloq va estetika haqidagi o'zining falsafiy, ijtimoiy-siyosiy konsepsiyasini yaratdi.

Har bir davlat va jamiyatning o'ziga xos xususiyatlari bor. Bu xususiyatlar asrlar davomida shakllangan davlat manfaatlari, millat tarixi, hayotiy tajribalar bilan chambarchas bog'liqdir. YA'ni, davlat va uning jamiyat xususiyatlarini belgilovchi milliy qadriyatlar. Milliy qadriyatlar bo'lmasa, millatning madaniyati, dini va an'analari, jamiyat barqarorligi va ma'naviy yaxlitligini belgilovchi milliy o'zlik saqlanib qolmaydi. Bularning barchasi bevosita avlod ongida yashaydigan milliy qadriyatlar tushunchasiga bog'liq. Binobarin, milliy qadriyatlar deganda, davlat tuzuvchi xalqning ma'naviy hayotini, o'zligini, madaniyatini davom ettiruvchi, uning kelajagini belgilab beruvchi, davlat manfaatlari asosini tashkil etuvchi, shaxsni o'z davlati va milliy o'ziga xosligi bilan birlashtiruvchi narsalarni tushunamiz. Milliy o'ziga xoslik toifasiga dunyoqarash, ona tili, millat tili, urf-odat, madaniyat, din, milliy san'at, Vatan, ajdodlar merosi, ta'lim, ilm-fan va h.k. kiradi. Bir so'z bilan aytganda, millatning tabiiy muhiti bilan uyg'unlikda yashash tajribasi va afzalliklarini milliy o'ziga xoslik deb ataymiz.

Har qanday xalqning ma'naviy saviyasi orqali milliy o'ziga xoslik amalga oshiriladi. Albatta, milliy ta'lim, diniy savodxonlik, tarix, intellektual faoliyat, madaniyat, san'at, ma'rifat, mashaqqatli mehnat yonma-yon bo'lishi kerakligi aniq. Xulosa qilib aytganda, milliy o'zlikni anglash xalqning ravnaq topishi barometridir. Shu bilan birga, dunyodagi yangiliklar insoniyat jamiyatiga ta'sir qilmasligi aniq. Shuning uchun ham o'z mustaqilligini asrab-avaylash va mustahkamlash uchun sivilizatsiya sohasidagi har bir davlat ichki hayotida o'zining milliy o'ziga xosligini saqlab qolishi zarur. Vaqt o'tishi bilan madaniyat va insoniyat o'zgarishi, turli guruh va mazhablar paydo bo'lishi mumkin. YA'ni davlatni zaiflashtirish orqali milliy o'zlikni yo'q qilish mumkin.

Biroq, sivilizatsiyaning afzalliklarisiz yashash murakkab jarayon. Yuragi millat deb uradigan har bir inson o'z millati bilan faxrlanishi, millatga xos fazilatlarini o'ziga singdira bilishi kerak. Chunki din va ta'limni an'anaga, jamiyatga, tarixga, davlatga qarshi qo'yish milliy o'zlikni yo'q qiladi.

Hozirgacha o'zbek xalqi ma'naviyatida vatanparvarlik, or-nomus, muruvvat, mas'uliyat, kamtarlik, bag'rikenglik, qanoat, mehr-oqibat kabi fazilatlar milliy o'zlikni anglashning asosiy dastagi hisoblanadi. Xalq mavqeiga aylangan mazkur qadriyatlar orqali oila va ijtimoiy hayotda hamjihatlik, bag'rikenglik, xayrixohlik saqlanib qoladi. Halol mehnat bilan tirikchilikka intilish o'ziga xoslikni saqlashning asosiy shartidir.

Milliy o'zlikni anglashning ildizlari har bir oiladagi milliy an'analardan kelib chiqadi. Albatta, globallashuv davrida milliy o'zlikni yo'qotmaslik, ajdodlar an'anasini unutmaslik lozim. Agar milliy o'ziga xoslik bo'lmasa nima bo'ladi? Milliy o'ziga xoslik bo'lmasa, shaxsiy o'ziga xoslik bo'lmaydi. Shaxsiyatsiz tarix ham bo'lmaydi. YA'ni, davlatning asrlar davomida shakllangan asosiy qadriyatlari ana shu shaxsiy xususiyat va milliy qadriyatdan iborat.

Beruniy, Ibn Sino, Forobiy o'zining falsafiy (ma'naviy), ijtimoiy-siyosiy konsepsiyasida aloqa, baxt, ezgulik, o'lchov, adolat kabi kategoriyalarga alohida e'tibor bergan. «Ilm ikkiga bo'linadi: birining maqsadi ezgulikka erishish, ikkinchisining maqsadi - foyda»⁴. U o'z idealiga ko'ra, aql, bilimning yuksak qadriyatini, birodarlik va do'stlik tamoyilini ochib beradi, o'z jamiyatidagi axloqning salbiy xususiyatlarini tanqid qiladi. Muallifning "Fozil fuqarolar qarashlari" risolasi davlat boshqaruvi muammolari, zamonaviy jamiyatning nomukammalligini tanqid qilish, ijtimoiy tuzumni isloh qilish masalalariga bag'ishlangan. Mutafakkir bu asarida ochko'zligi va o'zboshimchaliklari bilan davlat tuzayotgan hukmdorlarning despotizmiga (cheksiz hokimiyatiga) qarshi chiqadi. Bunday davlatlarni, uning fikricha, o'qimagan, nodon va yomon xulqli odamlar zo'ravonlik bilan boshqaradi. Ular faqat boylik, kuch va zavqni qadrlashadi. Abu Nasr Forobiy fazilatli davlat rahbarining 12 ta tug'ma fazilatini tilga oladi. Unga ko'ra, mamlakat rahbari: "... Rostgo'y bo'lishi kerak, lekin qaysar emas, chunki Islom har qanday adolatsizlik va beadablikka mutlaqo qarshidir; "U zarur deb bilgan ishni o'z vaqtida qabul qila olishi, shu bilan birga, jasur va qo'rqmas bo'lishi kerak".

Milliy madaniyat va davlat taraqqiyoti hamisha an'anaviy evolyusion yo'lda amalga oshirilgan. Jamiyatning tarixiy va ijtimoiy-madaniy taraqqiyoti jarayonida millat egasi avlod kelajagi uchun zarur ne'matlarni shakllantiradi. Bu imtiyozlar davlat va millat mulkidir. Davlat va millatning evolyusion rivojlanish yo'li, avvalambor, jamiyat hayotida milliy o'zlikni saqlab qolish bilan chambarchas bog'liq. Milliy o'zlikni anglash milliy qadriyatlarning avlodlar o'rtasida birlashishi natijasida vujudga keladi. Milliy o'zlikni millat kelajagini belgilab beruvchi qadriyatlar majmui deb tushungan avlod, ziyolilar ta'biri bilan aytganda, uning tarixi, madaniyati, an'anasini e'tiqod darajasiga ko'taradi. U xalqning madaniyati, urf-odatlarini ajdodlar diniga zid emasligini biladi.

Yoshlar tafakkurida milliy qadriyatlarning mavjudligi milliy o'zlikni saqlashga xizmat qiladi. Milliy o'zlikni shakllantiruvchi va saqlaydigan tarixiy ong asosida shakllangan milliy ong tarixni silliqlash qobiliyatidan kelib chiqadi. Binobarin, milliy qadriyatlar avlodning milliy tafakkuriga asoslangan millat dunyoqarashida mavjud

⁴ "Al-Farabi's Eisagoge", The Islamic Quarterly, 1956, pp. 117–138.

bo'lgan mezondir. Millat ma'naviy qadriyatlarining milliy qadriyatlarga aylanishi xalqning ma'naviy saviyasiga bog'liq.

Xalqimiz tarixda qiyinchiliklarni boshdan kechirgan bo'lsa-da, milliy qadriyatlaridan voz kechmagan, milliy ma'naviyatni asrab-avaylash orqali milliy o'zligini yo'qotmagan. Shu asosda o'zbek xalqi ma'naviyatida milliy qadriyatlarning tarixiy tushunchalari saqlanib qolgan.

O'zbek xalqi ma'naviyatida xalqning tinch-osoyshta hayoti, mustaqilligi, millati, madaniyati yuksalishi, aqlli, bilimli bo'lishi, yurt manfaatlarini himoya qilish, dinni pok saqlash, ona tili, urf-odatlar, tarixni asrab-avaylash, ilmni ulug'lashda ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Milliy qadriyatlarni qadrlash Vatanni anglashdan, davlat manfaatlarini shakllantiruvchi millat saboqlaridan, xalqning mardligidan kelib chiqadi. Baholash tarixni bilishdan, uning ruhini singdirishdan, saboq olishdan boshlandi. Dinimizning o'zi bu narsalarni kelajak avlodga o'rgatadi. Ijod haqiqatini anglashda ota-ona mehnatini, insoniyatga, el-yurtga bergan ne'matlarini unutmashlik, ularga sadoqat bilan xizmat qilish, bilimli, bo'lish, mehnatni e'zozlash, adolatli bo'lish dinimiz bizdan talab qiladigan ishlardandir. Shu nuqtai nazardan qaraydigan bo'lsak, bugungi kun tarixi shuni ko'rsatadiki, sohasidagi xalqning hayotiy tajribasi, an'analari, madaniyati, dunyoqarashi, tarixi va ta'limoti hech qachon dinga zid bo'lmagan.

Ma'lumki, yoshlarni o'z tarixi, madaniyati, o'sib-ulg'aygan muhitiga qarama-qarshi qo'yib, xalq manfaati g'oyasini yo'q qilish orqali ularni jamiyatdan ajratishga qarshi borish muhim ahamiyatga ega. Bunday salbiy mafkura ta'sirida inson pozitsiyasi, tushunchasi, munosabati o'zgaradi. Ayniqsa, pozitsiya ijtimoiy muhitga zid kela boshlaydi. Jamiyatda bunday holatlarning yuzaga kelishi shaxslar o'rtasidagi o'ziga xoslikni buzadi. Shundan so'ng jamiyatda milliy o'ziga xoslik zaiflasha boshlaydi.

Insoniyatning asrlar davomida ezgulikka intilishining mazmuni va sabablarini ma'rifat darajasi bilan ko'rish mumkin. Chunki insonlar farovonlik tushunchasini o'rganishda ko'plab bilim turlarini shakllantirganlar. An'anaviy dinimiz hamisha avlodlardan bilimli, savodli, madaniyatli bo'lishni talab qilib kelgan. Bu yerda milliy qadriyat va an'analarimizni asrab-avaylash orqali globallashuv davrida jahon madaniyatidan o'rin olishimiz mumkin.

Zamon o'zgargani sari milliy o'zlikning tabiati ham o'zgarib boradi. Lekin uning ildizlari milliy tarix, ma'naviyat, madaniyat va millatga muhabbat qanchalik mustahkam bo'lsa, milliy o'zlikni anglash masalasi millatning immunitetiga aylanadi. Zamonaviy milliy davlatlarni misol qilib keltirish mumkin, ammo bu milliy davlatlar

har doim milliy o'zlikni belgilaydi degani emas. "Milliy o'zlikni anglash" tushunchasi o'ta millatchilikdan ko'ra vatanparvarlik tuyg'usi bilan yuksaladi.

Madaniyatlararo muloqot – madaniyatlararo o'zaro ta'sirga asoslangan subektlar (shaxslar, ijtimoiy guruhlar, jamoalar, madaniyatlar, sivilizatsiyalar) o'rtasidagi munosabatlarga asoslangan qadriyatlar va ularning o'zaro almashinuvi jarayoni. Ba'zan madaniyatlararo muloqot haqida gap ketganda, "madaniyatlar muloqoti" va "sivilizatsiyalar muloqoti" atamaları qo'llaniladi. 1990 yilda madaniyatlararo muloqot muammolari individual va jamoaviy madaniy yo'nalishlar doirasida ko'rib chiqila boshlandi.

Madaniyatlararo muloqot jarayonida turli madaniyat vakillari ushbu madaniyatning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ijtimoiy munosabatlardagi tushunmovchilik holatlarini kamaytirishga hissa qo'shadilar. Ba'zi sotsiologlar eng yaxshi jamoaviy va individual qadriyatlarni birlashtirishga umid qilib, kommunitarizm konsepsiyasini yaratishga harakat qilmoqdalar, bu shaxsning huquqi va jamiyat farovonligiga bo'lgan jamoaviy huquqni muvozanatlashi kerak.

Zero, madaniyatlararo muloqot madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va muloqot g'oyalaridan tug'iladi. Vaqt o'tishi bilan muammo shaxslararo madaniy muloqot darajasiga o'tadi. Madaniyatlararo muloqot muammosiga bugungi kunda globallashuvning o'zaro hamkorlik va tushunish nuqtai nazaridan qarash juda dolzarb. Interfaol jarayonlar dunyoni o'zaro bog'laydi va birlashtiradi. Madaniyatlararo muloqot xalqaro menejment va marketing, media xizmatlari, transmilliy korporatsiyalar va transmilliy siyosat sohalarida, shuningdek, madaniyatlararo aloqalarni o'rganishga sabab bo'lgan madaniyat sohasida qo'llanilishi mumkin.

Madaniyatlararo aloqalar qadimgi davlatlar o'rtasidagi diplomatik va savdo shartnomalari davrida sodir bo'lgan. Ammo qadimgi dunyoda milliy identifikatsiya vujudga kelgan davrda ko'p xalqlar bir-birining madaniyatini tushunishga intilmagan. Lekin qadimgi davr olimlari, ayniqsa, yunon olimlari asarlarida, shuningdek, Buyuk geografik kashfiyotlar davridagi sayohatchilar sayohatnomalarida ko'plab xalqlarning tarixi va madaniyati haqida ma'lumotlar berilgan. Boshqa xalqning madaniyatini tushunish uchun uning tilini bilishning o'zi yetarli emas. Chunki madaniyat nafaqat etnik guruhning tili, balki qadimdan shakllangan meyorlar, xulq-atvor, urf-odatlar, dunyoqarashlar tizimidir. Boshqa madaniyat vakili bilan muloqot qilish yoki ishbilarmonlik suhbatini o'tkazish uchun nafaqat uning tilida gaplashish, balki o'sha madaniyat vakiliga xos bo'lgan xatti-harakatlarga ham e'tibor berish kerak. ya'ni, og'zaki bo'lmagan muloqot turli madaniyatlarda turli darajalarda shakllanadi. Bir millat vakillari so'zlashda his-tuyg'ular va mimikalardan ortiqcha foydalanishi,

boshqalari esa o‘z fikrlarini xotirjam ritmda yetkazishi mumkin. Bularni nazorat qilish bugungi kundagi davlatlararo va davlatlararo munosabatlarda juda muhim.

XULOSA

Xulosa qilib, bugun yangilanayotgan O‘zbekistan uchunchi Renessans davrida ilk birinchi Renessans davri Markaziy Osiyo mutafakkir olimlari Abu Nasr Forobiy va Abu Rayxon Beruniylarning fuqorolik jamiyati, davlatchilik va davlat bopsharuvi shakli xamda inson xuquqlarini ta‘minlanishi haqidagi qarash va ta‘limotlari uziga xos o‘ringa ega. buyuk mutafakkirlar fikricha, inson kamolotiga ta‘sir etuvchi eng muhim kuch – ta‘lim. Ulug‘ bobomizning ta‘lim-tarbiya uyg‘unligi haqidagi g‘oyalari asrlar osha hayot haqiqatidan tug‘ilgan tamoyilga aylandi. Shunday ekan, yosh avlodga nafaqat bilim, ilm o‘rgatish, balki har tomonlama ta‘lim-tarbiya berish, insoniy fazilatlarni singdirish ham g‘oyat muhim. Bunday ezgu intilishdan, avvalo, davlat manfaatdor va mas‘ul bo‘lishi kerak. Shu nuqtai nazardan, tegishli boshqaruv idoralari bir vaqtning o‘zida kadrlar tayyorlashni kengaytirish ishlarini jonlantirishlari ma‘qul.

REFERENCES

1. Al-Farabi on the Perfect State: Abu Nasr Al-Farabis Mabadi' Ara Ahl al-Madīna al-Faḍila. A revised text with introduction, translation and commentary by Richard Walzer. Oxford, Clarendon Press, 1985. p. 569.
2. Сулаймонов Б.С. Логико-гносеологические воззрения Абу Насра Фараби: диссертация ... кандидата философских наук . - Душанбе, 2016. - 146 с.
3. Форобий Абу Наср. Фозил одамлар шаҳри.-Тошкент: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993.-Б.186.
4. Adilovich, N. R. (2022). THE STRATEGIC VALUE OF EDUCATION FOR THE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND TRAINING OF PROMISING PERSONNEL POTENTIAL.
5. Nosirov R. THE PLACE AND ROLE OF THE MASTER AMIR TEMUR IN WORLD HISTORY //Uzbek Scholar Journal. – 2022. – Т. 9. – С. 203-205.
6. Nosirov, R., & Mamajanova, G. (2022). International Ratings and Index Indicators of the Republic of Uzbekistan. European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 4, 86-88.
7. Носиров Р. А. ЎЗБЕК ХАЛҚИНИНГ ЭТНИК ШАКЛЛАНИШИ //Uzbek Scholar Journal. – 2022. – Т. 9. – С. 198-202.
8. Adilovich, Nosirov Rashod, and Yuldashev Bakhtiyar Ergashevich. "Structural and functional approaches to the development of the social sector: Reform and

- prospects." *European Journal of Molecular and Clinical Medicine* 8.1 (2021): 1388-1396.
9. Nosirov R. A. EDUCATIONAL PROBLEMS IN THE HISTORY OF CENTRAL ASIA // *Innovative Technologica: Methodical Research Journal*. – 2021. – Т. 2. – №. 04. – С. 82-85.
10. Adilovich, N. R., Sharifovna, Y. N., Upashevna, A. L., Vladimirovna, T. S., & Juraevna, N. N. (2020). THE PHENOMENON OF FRIENDSHIP IN THE SOCIAL VIEWS OF EASTERN THINKERS. *Journal of Critical Reviews*, 7(13), 4695-4698.
11. Носиров Рашод Адилевич, & Темирова Светлана Владимировна (2021). ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ МЫСЛИТЕЛЕЙ СРЕДНЕЙ АЗИИ. *Достижения науки и образования*, (2 (74)), 4-5.
12. Носиров Рашод Адилевич, & Темирова Светлана Владимировна (2021). ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОГО СООБЩЕНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ СРЕДНЕЙ АЗИИ. *Научный журнал*, (1 (56)), 17-19.
13. Adilovich, N. R., Sharifovna, Y. N., Upashevna, A. L., Vladimirovna, T. S., & Juraevna, N. N. (2020). The phenomenon of friendship in the social views of eastern thinkers. *Journal of Critical Reviews*, 7(13), 4695-4698.
14. Носиров, Р. А., & Темирова, С. В. (2021). Педагогическое наследие мыслителей Средней Азии. *Достижения науки и образования*, (2 (74)), 4-5.
15. Носиров, Р. А., & Темирова, С. В. (2021). ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОГО СООБЩЕНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ СРЕДНЕЙ АЗИИ. *Научный журнал*, (1 (56)), 17-19.
16. Носиров, Р. А., Рахимова, М. И., & Темирова, С. В. (2022). Жамиятда ижтимоий онгнинг ўзгариши-ижтимоий муносабатлар тахлили. *инновации в педагогике и психологии*, 5(3).
17. Nosirov, R. O., & Temirova, S. V. (2022). XALQIMIZ SALOMATLIGINI MUSTANKAMLASH DAVLATIMIZ SIYOSATINING USTUVOR YO‘NALISHI. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 2), 242-248.
18. Adilovich, N. R., & Temirova, S. V. (2023). ECONOMIC REFORMS, FORMATION OF PRIVATE OWNERSHIP HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS IN UZBEKISTAN. *American Journal of Business Management, Economics and Banking*, 11, 107-109.
19. Adilovich, N. R., & Temirova, S. V. (2023). ECONOMIC REFORMS, FORMATION OF PRIVATE OWNERSHIP HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS IN UZBEKISTAN. *American Journal of Business Management, Economics and Banking*, 11, 107-109.

20. Nosirov, R. A., & Temirova, S. V. (2022). MUSTAQIL O 'ZBEKISTON KONSTITUTSIYASINING QABUL QILINISHINING TARIXI. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 177-182.
21. Nosirov, R. A., & Temirova, S. V. (2022). JAMIYAT HAYOTIDA KONSTITUTSIYANING O'RNI. Academic research in educational sciences, 3(TSTU Conference 2), 249-252.